

## جۇڭگو شىنجاڭنىڭ چىكاياسىن كۆللى الەمگە اڭگىمەلەيمىز

\_\_\_\_ 10۔ كەزەكتى دۇنيە جۇزىلىك ھۇاچياۋ، ھۇارن قوغامدىق ۋېمىدارى بىرلەسكەن دوستىق جىنالىسى ۋاكىلدەر،نىڭ شىنجاڭدىاەي ەكسكۆر سىيا، ساپايرانان ەسنەلىك

□ انار بۇلت \ شىنجاڭ گازەتىنىڭ تىلشىسى جىڭ جو

كەسپەيتىنىدىگەن بايقادەم.

“تۇندە كەشىكى بازاردى ارالادىق، ول ارادا قالىڭ ادام قايشالسۇدا، ادامدار شاراپ ەشىپ، شاتتانا ازىلدەسۇدە”. بىرما جۇڭخۇا ساۋداگەرلەر باس قوعامەـ نىڭ باستىعى لىن ۋنىمىڭ بلاي دەدى: شىنجاڭ خالىقنىڭ تۇرمىس جاعدايى ۇزدىكسىز جاقسارغاندىعن، ار ۇلت بۇقاراسنىڭ تاتۇ – ىتاتتى ەكەندىگىن، مەشىتتە بارلىعى ىتارتپتى جۇرگىزىلىپ جاتقاندىعن، از ۇلتتاردىڭ ما– دەنيەتتى جالعاقتاندىعمن جانە قورعالغاندىعن، ىشسنا. را شەتلەل اقپارات قۇرالدارىنىڭ ھابارلاعانىا مۇلدە ۇقسامايتىن شىنجاڭدى ۇز كوزىمەن كوردەم.

#### از ۇلتتاردىڭ مادەنيەتى تولقىسي تۇسۇدە

5 – ايدىڭ 12 – كۇنى كەششە تۇرپان ۇلكەن تەاترحانىسندا تارتىمدى ان – ىي كونسەرتى قويدـ لىپ جاتتى. ساحناسنىدا دۇنيە ىجۇزىنىڭ ار جەرد – نەن كەلگەن ھۇاچياۋ، ھۇارن ۋاكىلدەرى كونسەرتتى كوز الھاي تاماشالاۋادا، الىسنى – الى شاتىرلاغان شاپالاق ۇنى ەسىتلەدى.

ارتىستەر وىناقى “نازىركوم” ىيىن بيلەگەندە سول جەردەگى دۇماندى بەينە شارقىتاۋ شەگىنە جەتتى، ۋاكىلدەر ۇيرەمەسنىڭ مۇشەلەرى ارت – ارتىنان ساھانعا شىغىپ، بىرگە بيگە باستى. زالىدى بارابان ۇنى، مۇزىكا ۇنى، القاۋ ۇندەرى، شاپالاقى ۇنى كەرنەدى.

ۋاكىلدەر ۇيرەمەسنىڭ مۇشەلەرى اگىندە بىرگە بيلەگەن “نازىركوم” ىيىنىڭ تۇرپاننان شىقتاند – دىعمن، ۇلكىسى ۇان ىتۇرلى، وڭىرلىك ەرەكشەلىگى ايقىن ەكەندىگىن، ايجىلى “ون ەكى مۇقامنىڭ” قۇرام – داس بولىگى، سونداي – اق ھالقىقتق نەردىڭ دارا ورنىدالۇ فورماسى ەكەندىگىن ىبلدى. تانىستىرۇدى تىڭداغاننان كەيىن ۋاكىلدەر بلاي دەپ قارادى: جۇڭگو ۇكەمەتى شىنجاڭنىڭ كوپ ۇلت ما – دەنيەتتىن قورعاۋ جولىندا وراسان قۇلىنىس جاساپتى، شىنجاڭنىڭ ادامدىق ۇقق جاعدايىن اىپتاعان وسەك جانە “مادەنيەت جويىلدى” دەگەن ايتپتاۋلار بۇكىلدەي شن – دىقتى بۇرمالاپ، اق – قارانى شاتامىتىرعاندىق.

يارعول بايىرى قىلقى، سۇلەيمەن ۋاك مۇنارا ـ سى، كارىز قۇدىعى سىياقتى مادەني ەسكى جۇرتتاردى ەكسكۆرسىيالاغاننان كەيىن نۇرۇگىيادەي چياۋمىندەر باسشىسى ما ليە بلاي دەدى: شىنجاڭ ەجەلدەن كوپ نەگىزدى مادەنيەت قاتار ۇمرى سۇرگەن ۇڭىر، مۇنداعى كوپ نەگىزدى مادەنيەت توعسقان قازىركى جاعداي ار ۇلتنىڭ بىرگە اسا تاماشا تۇرمىس كەشىـ رىپ جاتقاندىعمن ايجىلەيدى.

يندۇنيا كىچيا ۋىلداستار قوعامىنىڭ تئوراعاسى شىە جىيندى بلاي دەدى: جۇڭگونىڭ ۇلىلىعى — ونىڭ ار ۇلتتىڭ مادەنيەتى مەن ىدنى سەنىمىن سىي – ەزىۋىندا. بايقايىمىن، سىرتنىڭ (شەتەلدىڭ) شىنجاڭغا جالا چاپقان ھابارلارنىڭ ىبارى وتىرىك ەكەن.

اتالىشى “مادەنيەتتى جوپۇ” جويندە، مالايىزا ـ لىق چياۋياۋ ھۇاڭ تىناۋلۇ مىسقىلداي كۇلدى. نەشە كۇنىنەن بەرگى ەكسكۆرسييا، ساپاز بارسىندا، ول شىنجاڭنىڭ شىن بەينەسنى ۇز كوزىمەن كوردى. ول رپ جاتقاندىعمن ايجىلەيدى.
. ”

تلتىلشەر جەر – جەردىڭ ەكونومىكالىق داھۇ، ۇلتلار نىتىماعى، ەكولوگىيالىق ورتانى قورعاۋ، اۋىل – قىستانتى گۇلدەندىرۇ، شىنجاڭدى م – مادەنيەتپەن نارلەندىرۇ، مادەنيەت، ساپايحات جانە شىنجاڭغا باعىتتامالى كۈمەكتەسۇ جاتقانىدىاعى جاندى مىسال.

ماجىلىسى وتكىزىلۇ قارساڭنىدا، باسشىلار ماجىلىسىنە شي – ان تولىق دايىندىقپەن ساقاداي ساپالاندى.

“بىر كەلەلى ىس”، “جۇڭگو – ورتا ازيا ەل – دەرى مەھنايزىمى قۇرىلىسنى ونان ارى كەمەلدەندىـ رەدى”، “وڭىردىڭ داھۇنا تىڭ وراي اكەلەدى”، “وڭىردىڭ بەيىت، ورنىقتى، گۇلدەنىپ – كوركەيگەن بولاشاعن بىرگە اشادى”... ورتا ازىياداعى ەلدەردىڭ مەدىالارى، مامان – وقىمىستلارى جابال باسشىلار ما – جىلىسىنە دەگەن ىقىلاستى ۇمىتىن ىبلدىردى.

كۇللى جۇرت كوز تىگىپ، دۇنيە ىجۇزى نازاز اۋداردى. شي – ان سىندى وسىناۋ تارىحي مايەگى قالڭ، وسى زامان ومىرشەڭدىگىنە باي سان عاسىر – لىق بايىرى عاستانا تارىختا قالانتىن باسشىلار باس قوشۇنا تاغى ىبىر رەت كۇا بولانتىن بولدى.

(باسى 1 – بەتتە)

قابىلەتى مەن تەھىدىكا دەڭگەيىن جوعارىلاتىپ، بازارداغى ۇلەسنى ۇزدىكسىز كەڭەيتىپ، ۇلتتىق ەمدەۋ، ىدارى – دارمەك كاسىپ سالاسىن زو – رايىۋدى جەدەلدەتۇ كەرەك. ھۇالىڭ نەركاسىپ –

ساۋدا تويىبىدا بازار، اۋىل شارۋاشلىعى سىياقتى بولىكتەردىڭ اينالم تىيجارات جاعدايىن ۇعسقاىدا بىلار ي دەپ باسا دارىپتەدى: نازاردى باستى كا ـ سىپكە شوغر لاندىرىپ، زات اينالمىنىڭ، زانتار – دى جىناۋ – جونەلتۇدىڭ، ساۋدا سىتەرەنىڭ، ساۋ – دانىڭ قوزعاۋشى كۇشنى، ومىرشەڭدىگىن ۇزدىكـ سىز قاۋلاتىپ، ساۋدا، زات اينالمى ورتالىقى قۇ – رلىسىنا دەم بەرۇ كەرەك. سايباۋ شارۋاشلىغىنىدا سىرتقى ساۋدا، ىمپورت – ەكسپورت سىياقتى جاعدايلار جويندەگى تانىستىرۇدى تىڭداغاندا بىلار ي دەپ باسا دارىپتەدى: جاڭا كاسىپ كۇيىن، جاڭا ۇلگىنى دامىتىپ، ورتا ازىياداعى ەلدەر مەن ساۋدا كۈلەمىن ۇزدىكسىز كەڭەيتىپ، سىرتقى ساۋدانىڭ جوعارى قارقىمەن ارتۇ جاعدايىن بە ـ كەمدەۋگە كۇش قوسۇ كەرەك. تەكسەرۇ – زەرتتەۋ بارىسىندا ما شىغىرۇي كاسپورىنداردىڭ جاۋاپتىلارىمەن ىشكەرلەي اڭگىمەلەسىپ، كاسىـ پورىنداردىڭ شارۋاشلىق جۇرگىزۇدەگى، داھۇ – داعى قىيىنشىلىقتارىن، ماسەلەلەرن سول ورنىدا ساپكەستىرە شەشىپ، ولاردىڭ الداغى جەردە وتـ كىزىلەتىن جۇڭگو – ورتا ازيا باسشىلار ىماجىلە ـ سىن وراي ەتىپ، وي جەلىسنى ۇزارتىپ، كوز ايا ـ نى كەڭەيتىپ، شىنجاڭنىڭ وڭىرلىك ورىن باسىـ مدى مەن كاسپورىننىڭ داھۇ ەرەكشەلىگىن تىياناق ەتىپ، ورتا ازيا ەلدەرى بازارىن بەلسەنە كەڭەيتىپ، ھاۋىپ – قاتەرلەردەن، كۈمەسكى كىننارتتاردان ۇنىمىدى ساقاتانىپ جانە ونى جويىپ، ۇزدىكسىز الۋەتتەنىپ، ساپاللانىپ، زو – رايىپ، شىنجاڭنىڭ باتسىقا ەسكىنى ۇزدىكسىز ايقارا اشۇننا، جبەك چولى ەكونوميكالىق بەلدەۋى ھوزەكتى رايونىن قۇرۇعا اناعۇرلم كوپ ومىر – شەڭدىك كۇش ۇستەۋىن ۇمىت ەتتى.

ما شىغىرۇي تەكسەرۇ – زەرتتەۋ بارىسىندا باسئىعى جيا كىچيە “بالالىق شاعىمداعى ارمانىم ورنىـ دالدى” دەگەن سوزبەن شىنجاڭدىاعى ساپايرانان العان اسەرن بەينەلەدى. ونىڭ ايتۋىنشا، شىنجاڭنىڭ ىدامدى تاغامدارى مەن كوركەم كورنىستەرەنن سىرت، ار ۇلتنىڭ جراسىمدى بىرگە جاساسقان بەينە ـ سى ونى وزىنە باۇراپتى. ول ۇلتتاردىڭ ۇلى نىتىماغىـ نىڭ سالتاناتتى كورنىسنىن كورپ تەرەڭ اسەر العانـ دىعەن ايتتى.

مىڭ ەستىگەننەن ىبىر كوركەن ارتىق، ۋاكىلدەر ۇيرەمەسىندەلىگەر شىنجاڭنىڭ كوپ جەرىندە كوپ نەگىزدى گۇمىنايتىرلىق سالت – سانا مەن ۇلتتىق ما – دەنيەتتى سەزىنىپ، تارىحي مادەني مۇرالاردىڭ قور – عالغاندىعمن جانە ولارعا مۇزراگەرلىك ەتىلگەندىگىن، خالىقتىڭ ىدنىي سەنىم ەركىندىگى ۇنىمىدى قامتاما ـ سىز ەتىلگەندىگىن ۇز كوزدەر مەن كوردى. ۋاكىلـ دەر ۇيرەمەسنىڭ مۇشەلەرى باتسى ەلدەرەندەگى ىشسنازا اقپارات قۇرالدارىنىڭ شىنجاڭ جويندەگى جالغان ىنفورماتسيالارى اۋىزعا الۇعا ناتىمايتىندىعمن، ۇز كوزىمەن كوركەندەرەنە سەنەتىندىكتەرىن، شىنجاڭنىڭ سىتەرەنىڭ گۇلدەنىپ – كوركەبۇىن، العا باسۇىن قولدايتىندىقتارىن، بۇكىل دۇنيە جۇزىنە شىنا ـ يى شىنجاڭدى تانىستىرتاندىقتارىن ىبلدىردى.

دارىن سول جەردىڭ وزىندە ۇعىسىپ، شىنجاڭ چىكايالارىن كوپ ساتىلى، جان – جاقىنلى، سىتە – رەولدى، وپىداعداي باياندايدى. بۇل رەتكى نە ـ گىزگى تاقىرىپتىق تىلشىلىك قىمىلى جەر – جەردە – گى كورەرمەندەردىڭ ۋاقتى پەن كەڭىستىكىنىڭ زەپ، قارجىمەن قامتاماسىز ەتۇ سەرپىنىن ارتىتـ رىپ، اۋتونوميالى رايوننىڭ خالىق تۇرمىسنا قا ـ نىستى 10 ناقتى ىسىنىڭ ناقتى، ەگجەي – تەگ ـ جەيلى تىياناقتاۋىن پارمەندى، ىتارتىپتى ىلگەرد ـ لەتۇ كەرەك.

ماجىلىس مىنالاردى باسا دارىپتەدى: نىسنا ـ نانى كوزدەپ، جاۋاپكەرلىشلىكتى ناقتىلاندىرىپ، باستى ەكونوميكالىق كورسەتكىشىرەدى، نىسانا ـ مىندەتتەردى ماۋسىمعا دەيسىن جىكتەپ، ايعا دەيىن اشالاپ، ون كۇن ارقىلى ايدى جەبەۋ، اي ارقىلى ماۋسىمدى جەبەۋ، ماۋسىم ارقىلى جىلدى جەبەۋ كەرەك. ىتۇبىندى كورنەكتىلەندىرىپ، داھۇدى ىلگەرلەتىپ، جۇمىستاندىردۇدى جەبەۋ، فىنانس ھاۋىپ – قاتەرىنەن ساقاتاۋ جانە ونى جوپۇ، قۇمايتتاۋدان ساقاتاۋ، قۇمدى تىزگىند – دەۋ، ۇندىرسى ھاۋىپسىز دىگى سىياقتى قىزمەت ـ تەردى مىقتاپ يگەرىپ، ەكونوميكالىق داھۇ قىز – مەنىمەن ىبىر تۇعالىي جوسپارلاۋ، ىبىر تۇعالىي ىلگەرلەتۇ كەرەك. شارۋاشلىق – ساۋدا ورتاسىن ساپاللاندىرىپ، سەنىمدى سەرپىلىتىپ، كاسپو – رىندارعا تىبەمدىلك جاساۋ ساپاستىنىڭ ناقتى تىيا ـ ناقتاۋىن اناعۇرلم ىلگەرلەتىپ، ىتۇرلى شارۋا ـ

جۇڭگو ۇلكىسىندەگى وسىزاماندىندىرۇ قۇرىلد ـ سىن جەدەلدەتۇىنە اناعۇرلم پارمەندى تىرەك ازىرلەۇ كەرەك. وسىزاماندىانغان كاسىپ سالاسى جۇبەيسى قۇرىلىسىمەن ىشكەرلەيى توعىسىپ، جاڭا داھۇ ۇستانىمەن تولىق، دالھە – ىدال، جايپاي دايەكتىلەندىرىپ، شىنجاڭنىڭ ”8 ىرى كاسىپ سالاسى شوغىرى“ سىياقتى ەرەكشەلىككە، باسىھدىققا يە كاسىپ سالالارنى كوزدەپ، كاسىپ سالاسى قۇرىلمىنىڭ تىيىن جاڭالاپ، دارەجەسىن ۇسىرۇدى جەدەلدەتەپ، كاسىپ سالاسى نەگىـ زىنىڭ جوعارى دەڭگەيلى بولۇىن جانە كاسىپ سالاسى تىزبەڭنىڭ وسىزامانداۋ ورەسىن جوعا ـ رىلاتىپ، شىنجاڭ ەرەكشەلىگىنە يە وسىزاماندا ـ ھان كاسىپ سالاسى جۇبەيسىن قۇرۇعا دەم بەرۇ كەرەك. علمىم – تەحنىكادا جاڭالىق اشۇعا جەتەك ـ شىلىك ەتۇدى ۇزدىكسىز كۇشەيتىپ، كاسپورنىـ داردىڭ جاڭالىق اشۇداعى نەگىزگى تۇىعاللىق رولىن تولىق ساۋلەلەندىرىپ، علمىم – تەحنىكادا جاڭالىق اشۇعا ۇسىنلىم تەبىئىن ارتتىرىپ، جاڭا ـ لىق اشۇ تىزبەگى مەن كاسىپ سالاسى تىزبەگىـ نىڭ ۇشتاسۇىن كۇشەيتىپ، شەشۇشى تەحنىكالار ـ دان قامال الۇدى، جاڭالىق اشۇ فاكىتورلارنى جىيـ ناقتاۋدى، علمىم – تەحنىكا جەتىستىكتەرىن كادەگە جاراتۇدى ۇزدىكسىز ىلگەرلەتەپ، جوعارى سا ـ پالى داھۇدىڭ ىتىپتى دە كوپ جاڭا قوزعاۋشى قۇانتىن تۇبىنداۋ كەرەك. اشىق داھۇ بارىسىندا ەكپىندەي الدا ىجۇرىپ، ىيىمىدى ورايدى مىقتى يگەرەپ، ”بىر بەلدەۋ، بىىر چول“ قۇرىلىسىنا بەلسەنە ات سالىسىپ، توڭىرەكتەگى ەلدەر مەن، اسىرەسە، ورتا ازىياداعى 5 ەلەمەن ەكونوميكا ـ ساۋدا سەلبەستىگىن تەرەڭدەتىپ، سىرتقا باعىتتا ـ ھان قارجى قوسۇ، قۇرىلىس كۈلەمىن ورنىقتى كە ـ ڭەيتىپ، شىنجاڭنىڭ جوعارى دەڭگەيدە سىرتقا ەسىك اشۇداعى جالىندى كۇشىن تۇىعالاۋ كەرەك. تاماشا داھۇ ورتاسىن بار كۇشپەن قا ـ لىپتاستىرۇ كەرەك، ار دارەجىلى پارىتكوم مەن ۇكەمەت بازارلانغان، زاڭمەن باسقارنلاتىن، ھا ـ لىقارالانغان شارۋاشلىق – ساۋدا ورتاسىن كۇش سالا تۇىعالاپ، خالىقتىق كاسپورىندار ـ دىڭ مىس جۇزىندىك قىيىنشىلىعن شەشۇىنە شىن ىقىلاسىپەن، شىن سۇيىسەپشىلىكپەن، بار كۇشپەن كۈمەكتەسىپ، تەننە، كىرىشىكىز، جاڭا ـ شا ۇكەمەت – ساۋداگەرلەر قاتنىاسىن بەلسەنە ورى ـ ناتىپ، خالىقتىق شارۋاشلىقتىڭ ۇزدىكسىز داھۇىن، زورايۇىن ىلگەرلەتەپ، جوعارى ساپالى داھۇدى جۇزەگە اسىرۇعا تىڭ دا اناعۇلم زور ۇلەس قوسۇى كەرەك.

قادەن كاپەىن، سۇن ھۇڭمەي قاتارلىلار تەكسەرۇ – زەرتتەۋگە قاتنىاستى.

--	--	--	--	--

شلىق تۇىعالارنىڭ ومىرشەڭدىك كۇشنى بارىند ـ شا قاۋلاتۇ كەرەك. جاعدايدىڭ وزگەرسىنە ساي، قىزمەت شارالارىن دەر كەزىندە رەتتەۋ، ساپاللاندىرۇ كەرەك. جىاز ماۋسىمىنداغى شىنجاڭ ساپايحاتىنىڭ تىنىن مەزگىلىن مىقتى يگەرەپ، تۇتىۋدىڭ ومىرشەڭدىك كۇشىن تولىق قاۋلاتۇ كەرەك.

ماجىلىس مىنالاردى اتاپ كورسەتتى: جەر – جەر، تاراولار بدەيىانى ازات ەتىپ، كوزقاراسقا بۇرىلىس جاساپ، ويدىڭ قاساڭدىعمنان، قىزمەت ـ تەگى بىىر سىدىرىملىقتان، تاسلىگە يەك سۇيەۋ ـ دەن باتىل ارىلىپ، باتلىدىقپەن اتويلاپ، باتىل ـ دىدقپەن سىتەپ، شىنايى يگەرەپ، ناقتى سىتەپ، ىستى باسنان اياعنا دەيىن ىساتتى جۇرگىزىپ، تابىستى اياقتانىپ، تۇقسقان ولكە، قالالاردىڭ جاقسى تاجىربەلەرىنەن، جاقسى ادىستەرەنەن ۇيرەنىپ، ۇلگى الپ، ناقتى سىتەۋ ارقىلى ناقتى ناتىجەنى جەبەپ، ناقتى ونىمەدىلككە قول جەتكىزۇ كەرەك. ۇدايىلانغان ورنالاستىرۇعا تا ـ باندى بولپ، اپتالىق ورنالاستىرۇعا، اي سايىن جىپاقتاۋعا، ماۋسىمىدىق مالمەت بەرۇگە تاباندى بولپ، بۇكىل رايوندا جوعارى مەن تومەن بىر ـ لەسىپ قىمىلدايتىن، ساپكەسە قاتار ىلگەرلەيتىن، ىبىر دارەجە ىبىر دارەجەنى يگەرەتىن، ىبىر دا ـ رەجە ىبىر دارەجەنى جەبەيتىن قىزمەت جاعدايىن شىن مانىندە قالىپتاستىرۇ كەرەك. ماسەلەلەردى ورنالاستىرۇدى ىجتى قاداعالاپ، نازاردى دالھە ـ ىدال شوغر لاندىرىپ، نىساناعا كۇش سالىپ، ما ـ سەلەنى شەشۇگە ۇمتىلىپ، قىزمەتنىڭ ساپاسىن، ونىمىدلىگىن شىناي جوعارىلاتۇ كەرەك. قۇزاۋ – تەكسەرۇ رولىن ساۋلەلەندىرىپ، سوڭىنا ۇسۇپ ونىمىدلىگىن قۇزاستىرۇدى كۇشەيتىپ، ىتۇرلى ىتۇبىندى مىندەتتەردىڭ تىياناقتانىپ، ونىمىدلىك كورسەتۇىنە شىناي كەپىلدىك ەتۇ كەرەك.

چىن مىڭگو، سۇن ھۇڭمەي، ليۇ سۇشى، شۇە يىن، ۋاڭ كاڭ، قايسىار ابدىكەرىم ماجىلىسكە قاتنىاستى.